

УДК3762:616.7

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ-РЕАБІЛІТОЛОГІВ – СТРИЖНЕВА ДОМІНАНТА ЇХНЬОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО

В.В.Крупа

У статті розглянуті та визначені сутність та зміст формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації, обґрунтовані основні компоненти педагогічної діяльності науково-педагогічного колективу, що забезпечують ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців. Уточнено мету та завдання фізичної реабілітації, сутність компетентнісного підходу до підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації. Проаналізовані основні складові процесу формування майбутнього фахівця фізичної реабілітації, а також нові підходи до розвитку професійних та особистих якостей, умінь, досвіду. Визначена важливість професійної підготовленості науково-педагогічного колективу як важливого джерела визначення змісту, форм і методів професійної підготовки. Описані основні риси компетентнісного підходу до підготовки фахівців нового типу – фізичних реабілітологів, а також їхня комплексна інтеграція в суспільство. Розкрито методологічні і теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності, питання теорії і практики у різних сферах діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, фахівець фізичної реабілітації, освіта, студент, компетентність, компетенції, професійні якості, громадська домінанта, методи, інтеграція, тенденції.

PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS-REHABILITOLOGISTS – AS THE CORE DOMINANT OF THEIR COMPLEX INTEGRATION INTO SOCIETY

V.V.Krupa

Summary. The essence and the content of formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation are observed and determined in this article; main components of pedagogical activity of scientific and pedagogical staff which provide the effectiveness of professional preparation of future specialists are substantiated. The aim and the tasks of physical rehabilitation are refined. The main components of educational process connected with the formation of future specialist in physical rehabilitation and new approaches to the formation of professional and personal qualities, skills and experience are considered. The main traits of competent approach to the preparation of specialists of new type-physical rehabilitologists and their complete integration to the society are determined. Methodological and theoretical aspects of development of professional competence, questions of theory and practice in different spheres of activity are revealed.

Keywords: professional competence, specialist in physical rehabilitation, education, student, competence, attributions, professional qualities, public dominant, methods, integration, tendencies.

Актуальність статті обумовлена проблемою підготовки фахівців нового типу – фізичних реабілітологів та формування в них професійної компетентності, а в подальшому – інтеграції в суспільство як висококваліфікованих спеціалістів нової галузі послуг. З метою підвищення якості навчального процесу та рівня підготовки фахівців доречно розкрити та розробити методологічні й теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності, питання теорії і практики в різних сферах діяльності фахівця з фізичної реабілітації. Як показали останні наукові дослідження з педагогіки, важлива роль при організації процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців належить керівному та науково-педагогічному складу вищих навчальних закладів. У зв'язку з цим, ми прагнемо обґрунтувати основні

компоненти педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників, що забезпечують ефективність професійно спрямованої підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

Різноманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації розглядали в своїх працях науковці: А.Г.Дембо, В.А.Еліфанов, В.П.Мурза, В.М.Мухін, І.В.Патрушева, В.П.Правосудов та ін. Але означена проблема потребує подальшого дослідження та пошуку шляхів її розв'язання.

Метою статті є обґрунтування компонентів діяльності науково-педагогічного складу вищого навчального закладу в процесі формування професійної компетентності та комплексної суспільної інтеграції майбутніх фахівців з фізичної реабілітації.

На думку І.Ф.Харламова, у навчально-виховному процесі мають місце наступні взаємопов'язані види педагогічної діяльності викладача: діагностична; орієнтаційно-прогностична; конструктивно-проектувальна; організаторська; інформаційно-пояснювальна; комунікативно-стимулююча, аналітико-оцінна; дослідницько-творча [6, с. 476]. Н.Н.Тарасенко визначає педагогічну майстерність як комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. Його елементами визначено:

- гуманістичну спрямованість (інтереси, цінності, ідеали);
- професійне знання предмета, методики його викладання, педагогіки, психології;
- педагогічні здібності (комунікативність, динамізм, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність);
- педагогічну техніку (уміння управляти собою, уміння взаємодіяти) [3, с. 10].

М. П. Щербань до складових педагогічної майстерності вчителя відносить: знання, педагогічні здібності, педагогічний такт, педагогічну техніку, педагогічну майстерність учителя, культуру мовлення, методичну майстерність, особисті якості, педагогічний оптимізм [7, с. 166]. На нашу думку, діяльність науково-педагогічного складу вищого навчального закладу під час професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації складається з шести головних компонентів, що тісно переплітаються, а саме:

- інформаційний (набуття студентами основ знань),
- розвивальний (розвиток розумових здібностей студентів);
- орієнтаційно-прогностичний (формування соціально значущих мотивів, проектування власної діяльності й діяльності студентів);
- організаційно-мобілізаційний (мобілізація уваги й волі студентів на виконання навчальних завдань);
- комунікативний (встановлення взаємин в ході роботи);
- дослідницький.

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації забезпечується виконанням системи особистісних і педагогічних вимог до педагога. Тому професійна підготовленість науково-педагогічного складу є найважливішим джерелом визначення оптимального змісту, форм і методів професійної підготовки майбутнього фахівця. Опора на названі критерії при відборі змісту не виключає необхідності співвідношення їх із запитам професійної діяльності конкретного студента, а також вимогами суспільства до фахівця фізичної реабілітації взагалі. Зміст освіти – це категорія педагогічна, вона переводить соціальне замовлення, що формується суспільством, в умови вищої школи. Розробляючи зміст освіти, науково-педагогічні працівники вишу обґрунтовують і конкретизують засобами своєї діяльності соціальне замовлення, реалізуючи його.

Звідси впливає надзвичайна актуальність діяльності науково-педагогічного працівника: створення сучасних педагогічних технологій, які будуть продуктивними для ефективного формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації та їхньої комплексної інтеграції в суспільство, що необхідно розглядати напрямком подальших досліджень. На сьогоднішній день, як показує проведений аналіз, рівень підготовки фахівців з фізичної реабілітації не повною мірою відповідає сучасним вимогам. Деякі молоді фахівці не мають достатнього уявлення про особливості професійної діяльності, не здатні прогнозувати її перебіг та результати. У зв'язку з цим потрібні нові підходи до формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації та їхньої комплексної інтеграції в суспільство.

Розвиток професії та науки «фізична реабілітація» у нашій країні з усією очевидністю вимагає підвищеної уваги до формування професійної компетентності фахівця зі здоров'я людини. Ефективність фізичної реабілітації (ФР) багато в чому залежить від самого реабілітолога, його вмінь, досвіду, особистісних якостей, тобто від його професіоналізму й професійної компетентності, які в подальшому будуть широко затребуваними в суспільному житті.

Провідною метою професійної підготовки фахівців з фізичної реабілітації, як зазначає Т. Дяченко, є «важлива громадська домінанта – подолання негативних тенденцій формування здоров'я в дорослих та дітей, сприяння відновленню здоров'я до його оптимальних значень в осіб, які страждають на хронічні недуги, повернення до нормального життя людей з фізичними дефектами, відставанні в розвитку й тих, кого називають «людина з особливими потребами» [4, с. 55]. В. Кукса вважає, що підготовка фахівців

нового типу – фізичних реабілітологів – повинна здійснюватися не методами профілактики та лікування організму, а методами відновлення всіх видів і форм активної діяльності [6, с. 42]. На думку автора, «реабілітаційний сенс професійної підготовки полягає в тому, що в суб'єктів навчання виховуються компетенції не використання засобів протидії хворобам (сутність медичної освіти), а засвоєння навичок та вмінь відтворювати здоров'я й якість життя» [6, с. 42].

Відповідно й трансформації в освіті призвели до зміни її базової парадигми, а саме: необхідності переходу від навчання знанням, умінням, навичкам до навчання здатності навчатися та самовдосконалюватися. Чим раніше почати студента навчати вчитися, тим успішніше він у майбутньому набуде необхідних компетенцій. У вищому навчальному закладі (далі – виш) це стосується, насамперед, першокурсників, які, нажаль, після школи не готові до самостійності. Тому, можливо замість того, щоб з перших днів «натаскувати» першокурсників у фундаментальних науках, доцільно навчати їх самостійності, уміння самотужки здобувати знання. Йдеться про мінімізацію навчальних планів, змісту й інтеграцію передусім гуманітарно-суспільних предметів.

Проблема професійного становлення та компетентності фахівця широко обговорюється в науково-професійній літературі. Методологічні й теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності розглянуто в роботах М. Артємова, В. Беда, Е. Зеєра, В. Докучаєвої, Н. Краснової, Н. Ларіонової, А. Маркової, О. Овчарука, Д. Разіної, С. Харченко та інших авторів. Питання теорії і практики розв'язання проблеми підвищення професійної компетентності фахівців у різних сферах діяльності в сучасній психолого-педагогічній літературі розглядаються в роботах І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, А. Бодальова, В. Шаповалова та ін. Формуванню професійної компетентності фахівця з ФР присвячено дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, В. Мурзи, А. Шевцова, В. Кукси, Н. Белікової та ін.

Поняття компетентнісної освіти прийшло до нас з інших країн. Методологічна база для виникнення терміна «компетентнісний підхід» була закладена в 60-х рр. минулого століття американськими вченими, а згодом включена до професійних освітніх програм США 1970-х рр., професійно-підготовчих програм Великої Британії і Німеччини в 1980-х рр. [9, с. 14]. Зазначимо, що поняття «компетентнісна освіта» (Competency-Based Education) виникло в США наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст., підґрунтям якого стали вимоги бізнесу та підприємництва щодо випускників вишів стосовно їхньої невпевненості й браку досвіду при інтеграції та застосуванні знань у процесі прийняття рішень у конкретних ситуаціях [10, с. 8-10].

Однією з перших публікацій з означеної проблематики стала стаття D. McClelland «Тестувати компетентність, а не інтелект». Проте не в США, а у Великій Британії концепція компетентнісно-орієнтованої освіти з 1986 р. була взята за основу національної системи кваліфікаційних стандартів та отримала офіційну підтримку керівництва. Відтак, уже в 1997 р. у межах Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади було започатковано програму «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади». Сучасний процес входження України до європейського освітнього й наукового простору пов'язаний із зростанням вимог до рівня професійної компетентності майбутніх фахівців, зокрема з фізичної реабілітації, від якості знань та вмінь яких значною мірою залежить рівень розвитку ринку реабілітаційних і фізкультурно-оздоровчих послуг.

У словниках професійну компетентність визначають як поєднання знань, умінь, навичок, а також досвіду виконання відповідних професійних дій.

Професійна компетентність – це інтегральна характеристика особистості фахівця, що визначає його здатність та готовність розв'язувати професійні завдання, пов'язані з реалізацією фахової діяльності в процесі надання соціальної допомоги з використанням знань, умінь, професійного й життєвого досвіду на основі сформованості мотиваційно-ціннісного ставлення до здоров'я та професійно-важливих якостей особистості [8, с. 23]. Загалом більшість учених зазначає, що професійна компетентність – це, насамперед, професійні знання й вміння, ціннісні орієнтації, мотиви діяльності, культура, яка виявляється в мовленні, стилі спілкування, здатність до розвитку свого творчого потенціалу, а також професійно значущі особистісні якості. Зокрема, поняття «професійна компетентність» у педагогічній літературі трактується як: єдність теоретичної та практичної підготовки студентів (А. Алексюк) [1, с. 124]; поєднання знань із професійно значущими особистісними якостями (І. Міщенко) [7, с. 12]; сукупність знань, умінь і навичок, що визначають результативність праці (К. Платонов) [9, с. 38].

У більшості випадків автори, розглядаючи «професійну компетентність», розуміють її як поняття неоднозначне, що має низку складових, забезпечення кожної з яких є вкрай необхідним для становлення фахівця. Існують різні погляди щодо визначення складових професійної компетентності. І. Зязюн включає в зміст поняття «професійна компетентність» знання предмета, методики його викладання, педагогіки та психології і рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості та професійно-значущі якості [5, с. 14]. С. Скворцова тлумачить поняття «професійна компетентність» як «найважливішу

характеристику фахівця, який має бути готовим до виконання професійної діяльності, щоб самостійно, відповідально й ефективно виконувати власні професійні функції». Н. Іванцова тлумачить поняття «професійна компетентність» як «сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності».

Гадаємо, найбільш прийнятним щодо відокремлення компонентів у структурі професійної компетентності саме фахівців фізичної реабілітації є підхід (І. Зимня, О. Лебедев, А. Хуторської та ін.), коли розглядається:

- спеціальний компонент (володіння професійною діяльністю на досить високому рівні);
- соціальний (володіння спільною професійною діяльністю, співробітництвом, а також прийнятими в цій професії прийомами професійного спілкування);
- особистісний (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку);
- індивідуальний (володіння прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, уміння організувати працю без перевантажень);
- управлінський (володіння знаннями й вміннями планувати, формувати цілі та завдання діяльності, організувати її, аналізувати результати тощо) .

Саме реалізація зазначених компонентів як складових професійної компетентності забезпечує майбутньому фахівцю ФР здатність виконувати завдання й діяти навіть у ситуації невизначеності, здатність працювати в команді; здатність самовдосконалюватись та навчатись, що є гарантією якості освіти, яка, згідно з Болонською декларацією, є «основоположною умовою для довіри, відповідності, мобільності, сумісності і привабливості в Європейському просторі вищої освіти» .

На нашу думку, основними рисами компетентнісного підходу до підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації є:

- загальна соціальна й особистісна значущість сформованих знань, умінь, навичок, якостей і способів продуктивної діяльності;
- чітке визначення цілей професійно-особистісного вдосконалення, виражених у поведінкових та оцінних термінах;
- виявлення певних компетенцій, які також є цілями розвитку особистості;
- формування компетенцій як сукупності смислових орієнтацій, що базуються на збагненні національної і загальнолюдської культури;
- наявність чіткої системи критеріїв вимірювання, які можна обробляти статистичними методами;
- надання педагогічної підтримки особистості, що формується, та створення для неї «зони успіху»;
- індивідуалізація програми вибору стратегії для досягнення мети;– створення ситуацій для комплексної перевірки вмінь практичного використання знань і набуття цінного життєвого досвіду;
- інтеграційна характеристика виявів особистості, пов'язана з її здатністю вдосконалювати наявні знання, уміння та способи діяльності відповідно до ступеня соціалізації і накопичення досвіду життєдіяльності.

Отже, компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців ФР надає можливість визначити ступінь готовності студента до цілеспрямованої професійної діяльності, взаємодії з довколишнім середовищем, поведінки в складних професійних ситуаціях.

На думку Н. Белікової, компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації передбачає можливість складання для кожного студента індивідуальної освітньої траєкторії, яка враховує рівень його початкової підготовки, стиль навчальної діяльності й орієнтацію на самостійну роботу й забезпечує розвиток професійної та особистісної компетентності майбутнього фахівця для успішного здійснення здоров'язбережувальної діяльності [3, с. 42].

Науково обгрунтоване розв'язання зазначених проблем детермінувало переосмислення питань модернізації вищої освіти в контексті Болонського процесу. У матеріалах Болонського процесу підкреслюється, що використання терміна «компетентність» або «компетенція» для визначення цільових установок вищої освіти знаменує зрушення від суто (або переважно) академічних норм оцінювання до комплексної оцінки професійної та соціальної підготовленості випускників вишу. Це зрушення означає трансформацію системи вищої освіти в напрямку більшої адаптації до світу праці в довготривалій перспективі, а також до освоєння освіти впродовж усього життя .

Здійснений аналіз основних теоретичних підходів до підготовки фахівців фізичної реабілітації надає можливість сформулювати такі висновки:

- професійна компетентність є основною інтегративною характеристикою фахівця зі здоров'я людини, що свідчить про його готовність до виконання професійної діяльності в сучасному суспільстві;
- різні сфери діяльності фізичного реабілітолога охоплюють широкий набір соціальних феноменів і видів діяльності, кожний з яких вимагає своїх знань та вмінь. Багато аспектів професійної діяльності вимагають вузької спеціалізації. Проте, незалежно від спеціалізації для здійснення компетентної

професійної діяльності, фізичний реабілітолог обов'язково повинен володіти знаннями, що мають міждисциплінарний характер, базовими й спеціальними вміннями, а також відповідними особистісними якостями;

– основними тенденціями у формуванні професійно компетентних фахівців з фізичної реабілітації є інтеграція знань із різних наукових та навчальних дисциплін і поєднання теоретичного та практичного компонентів у їхній професійній підготовці.

Отже, на підставі теоретичного аналізу наукових праць і нормативних документів пропонуємо таке тлумачення поняття *професійна компетентність фахівця фізичної реабілітації*: це специфічна здатність індивіда, яка необхідна для ефективного виконання конкретних видів реабілітації на основі визначених професійно важливих особистісних якостей, знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій.

Разом із тим, справжня реальність вищої школи полягає в тому, що, намагаючись усунути недоліки результатів освіти, які виражаються часто в неготовності випускників застосовувати отримані знання на практиці, форми, методи, прийоми навчання не зазнають суттєвих змін, тобто парадигма набуття знань залишається домінуючою в педагогічному процесі, а компетентнісний підхід часто має декларативний характер.

Основними вимогами, на нашу думку, до процесу розвитку *професійної компетентності* майбутніх фахівців з фізичної реабілітації є: забезпечення безперервності освіти студента; відбір раціонального змісту професійної підготовки, виходячи з необхідності формування потрібних суспільству якостей і видів діяльності фахівців; оптимальний вибір та доцільне поєднання методів, форм, засобів і дидактичних прийомів поетапного розвитку знань, навичок, умінь та якостей.

Звідси впливають інші вимоги: сконструювати процес розвитку професійної компетентності в двох взаємодіючих площинах: площині розвитку особистості в сукупності найбільш цінних якостей (насамперед самосвідомості, здатності приймати грамотні рішення в найскладніших нестандартних ситуаціях) і площині розвитку самого процесу підготовки цілей, що в сукупності розвиваються, змісту, способів засвоєння змісту, рівнів соціально-професійних відносин; визначити співвідношення репродуктивної та продуктивної складових професійної підготовки, способи її активізації в умовах модифікації змісту.

Отже, підготовка студента до реалізації зазначених видів діяльності фахівця фізичної реабілітації стає найважливішою ланкою між теорією професійної підготовки й практикою її здійснення та комплексної інтеграції в суспільство. Розробка можливостей реалізації зазначених вимог по курсах навчальних дисциплін відкриває шлях до впорядкування системи заходів щодо ефективного й оптимального втілення зазначених вимог методами та засобами, приведеними в чітку систему використання результатів при підготовці навчальних планів і програм.

Крім того, у професійній підготовці фахівців з фізичної реабілітації в центрі уваги повинні бути поставлені: вчення про здоров'я, адаптаційні реакції та резистентність організму; розробка нової методології фізичної реабілітації, яка визначає тісний взаємозв'язок і взаємодію її теоретичних положень з їхньою практичною реалізацією; удосконалення навичок лікувального, комплексного, психофізичного тренування; формування знань про сучасні методи нозологічної діагностики в практиці масових обстежень населення; комп'ютерне моделювання тестових програм оцінки рівня здоров'я, його ушкодження, фізичної підготовленості реабілітантів; моніторинг здоров'я різних вікових груп [2].

Провідною метою професійної підготовки фахівців з цього напрямку є важлива громадська домінанта – подолання негативних тенденцій у розповсюдженні явищ, що сприяють підвищенню рівня захворюваності населення України; формування навичок здорового способу життя в дорослих та дітей; сприяння відновленню здоров'я до його оптимальних значень в осіб, які страждають на хронічні недуги; інтеграція в суспільне життя людей з інвалідністю тощо.

Висновок. Таким чином, підготовка студента до реалізації названих видів діяльності фахівця з фізичної реабілітації стає важливою ланкою між теорією професійної підготовки та практикою її здійснення. Розробка можливостей реалізації означених вимог по навчальним курсам відкриває шлях до впорядкування системи заходів щодо ефективного реалізації цих запитів засобами, приведеними в загальну систему при підготовці навчальних планів та програм. Саме це доречно розглядати в якості напрямку подальших досліджень.

Література

1. Алексюк, А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : [підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Безкоровайна, Л. В. До поняття про компетенцію майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту / Л. В. Безкоровайна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 8. – С. 7–10.
3. Белікова, Н. О. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності : дис.доктора пед. наук : 13.00.04 / Белікова Наталія Олександрівна. – Луцьк, 2012. – 575 с.

4. Дяченко, Т. В. Актуальність наукового дослідження проблем професійної підготовки фізичних реабілітологів / Т. В. Д'яченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 2. – С. 53–56.
5. Зязюн, І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І. А. Зязюн // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 13–18.
6. Кукса, В. О. Переорієнтація професійної самосвідомості студента-фізреабілітолога/ В. Кукса // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 4. – С. 40–47.
7. Міщенко, І. Б. Дидактичні умови формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх викладачів економіки в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. Б. Міщенко ; Житомирський державний університет ім. Івана Франка. – Житомир, 2004. – 20 с.
8. Патрушева, И. В. Формирование компетентности здоровьесбережения будущих специалистов по социальной работе в процессе обучения в вузе : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Патрушева Инга Валерьевна. – Нижневартовск, 2009. – 204 с.
9. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 8–10.